Uskonnot ja katsomukset epävarmuuksien ajassa

Kimmo Ketola, FT, dos.

KIRKON TUTKIMUS JA KOULUTUS

Esitelmärunko

1. Uskontojen globaali tilannekuva
2. Maallistumisen monitahoiset vaikutukset
3. Eriytyykö naisten ja miesten uskonnollisuus?
4. Ilmastokriisi ja uskonnot
5. Trendejä: kohti tulevaisuutta

KIRKON TUTKIMUS JA KOULUTUS

Orientaatio: uskonnollinen kompleksisuus

“Uskonnollista kompleksisuutta käytetään [...] metateoreettisena käsitteenä kuvaamaan monien ja joskus ristiriitaisten uskonnollisten kehityskulkujen samanaikaista läsnäoloa yhteiskunnan eri tasoilla.

Uskonnollinen kompleksisuus tarkoittaa, että erilaiset uskonnollisuuden heikkenemisen, kasvun ja muutoksen kehityskulut esiintyvät rinnakkain yhteiskunnan eri tasoilla ja että jokaisella tasolla ilmenee useita uskonnollisuuden muotoja.” (s. 6)

- Furseth, Inger (2021), Religious complexity: theorizing multiple religious trends, *Journal of Contemporary Religion*, 36:1, 1-18

1. Maallistuminen etenee – mutta uskontojen yhteiskunnallinen merkitys kasvaa

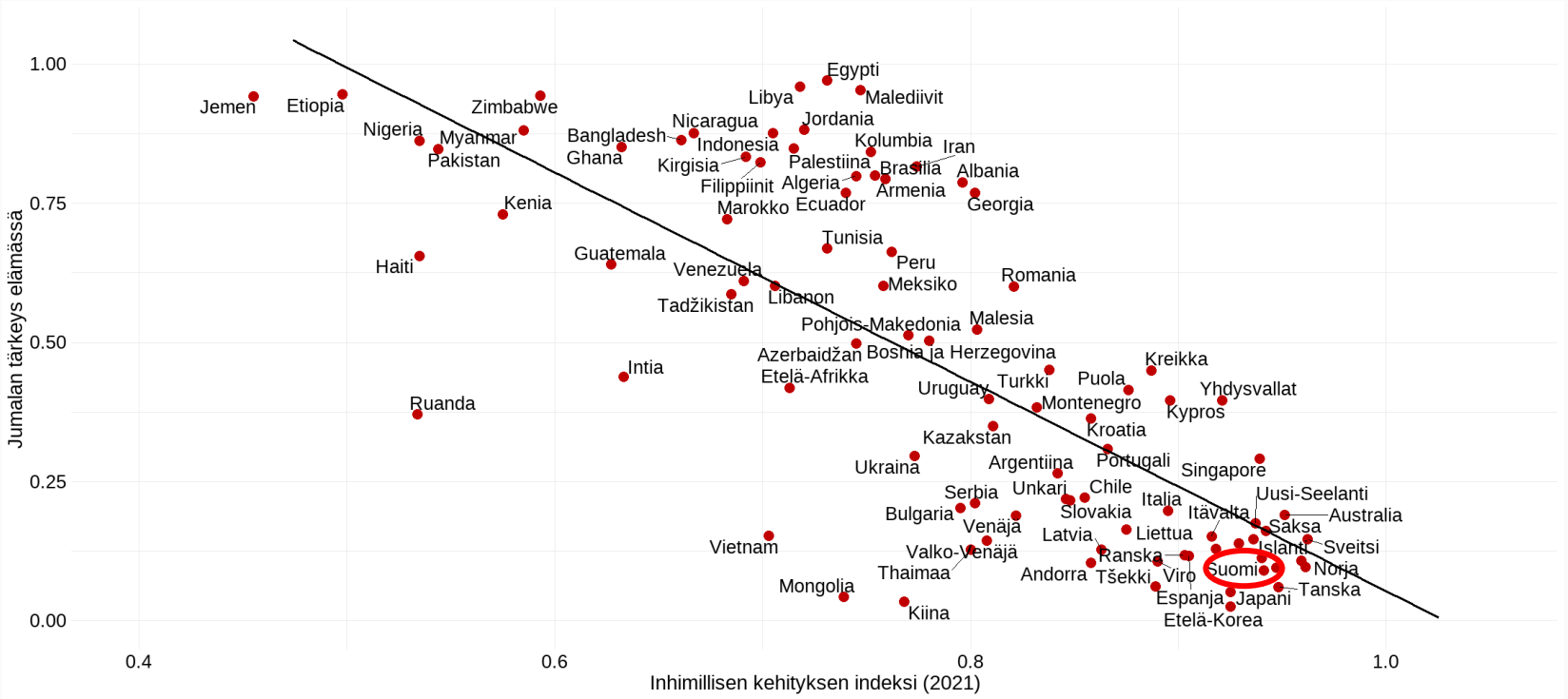
Taulukko 1. Uskontoperinteiden kannattajamäärien ja -osuuksien kehitys koko maailmassa 1970–2022. (Johnson & Crossing 2023a; www.worldreligiondatabase.org.)

	1970	%	2023	%
Uskontojen kannattajat	2 986 913 000	80,8	7 147 900 000	88,8
- Kristinusko	1 216 131 000	32,9	2 604 381 000	32,4
- Islam	574 379 000	15,5	2 007 352 000	25,0
- Hindulaisuus	467 434 000	12,6	1 090 304 000	13,6
- Buddhalaisuus	233 383 000	6,3	535 545 000	6,7
- Kiinalainen kansanusko	238 188 000	6,4	458 580 000	5,7
- Etniset uskonnot	171 476 000	4,6	288 866 000	3,6
- Uudet uskonnot	39 557 000	1,1	66 488 000	0,8
- Sikhit	10 668 000	0,3	28 756 000	0,4
- Juutalaiset	13 959 000	0,4	15 210 000	0,2
- Muut	21 612 000	0,6	52 419 000	0,7
Uskonnottomat	708 478 000	19,2	897 412 000	11,2
Maailman väkiluku	3 695 390 000	100,0	8 045 311 000	100,0

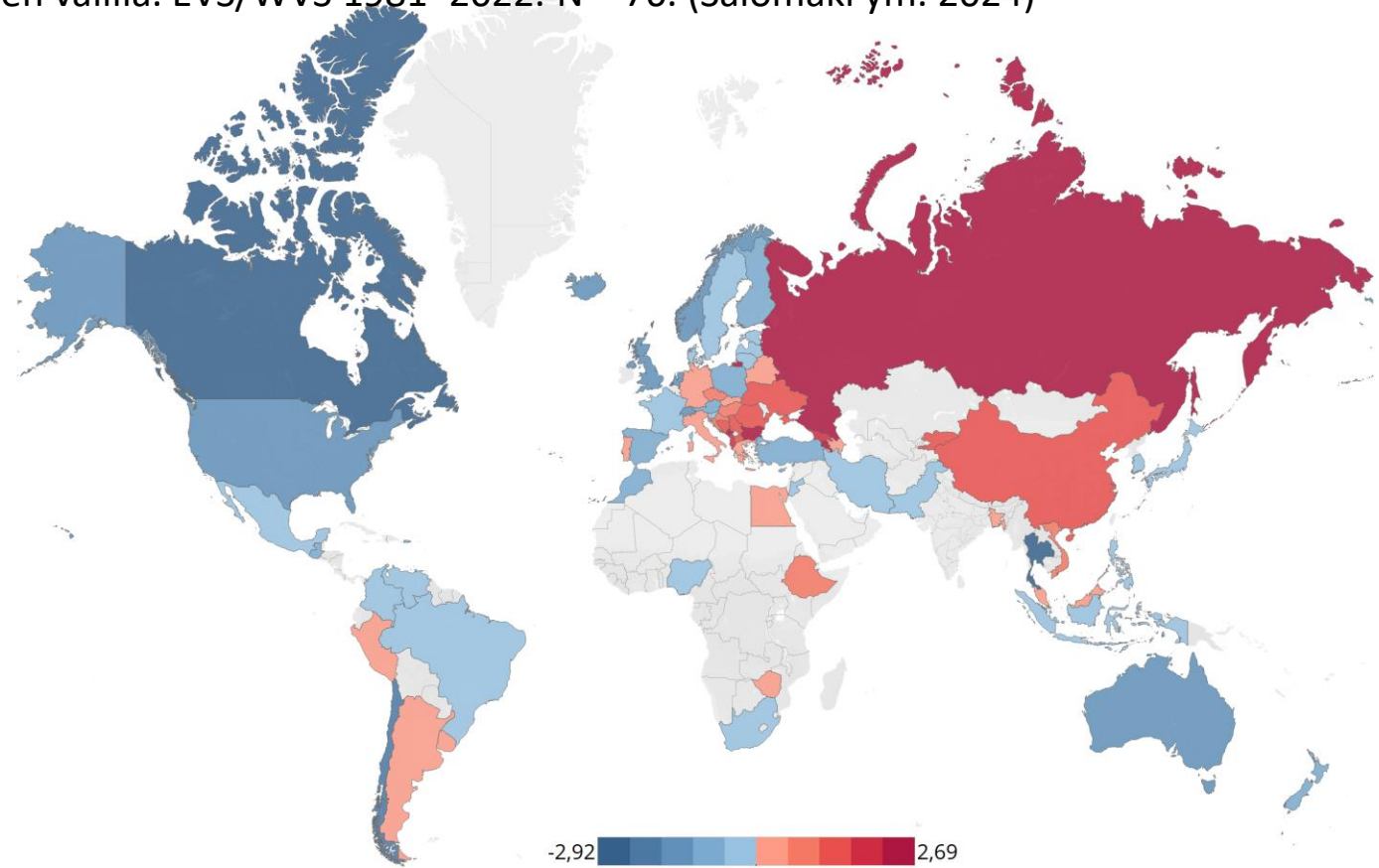
Taulukko 2. Uskontojen kannattajien osuudet eri osissa Eurooppaa 1970–2022 sekä 2030 ennuste (%). Johnson & Crossing 2023b.

	1970	2000	2023	Ennuste 2030
Itäinen	62,6	84,5	92,1	92,5
Eteläinen	90,4	89,9	88,3	87,3
Pohjoinen	88,4	81,1	77,9	77,0
Läntinen	90,5	79,5	73,8	72,5
Koko Eurooppa	**78,5**	**83,9**	**84,5**	**83,8**

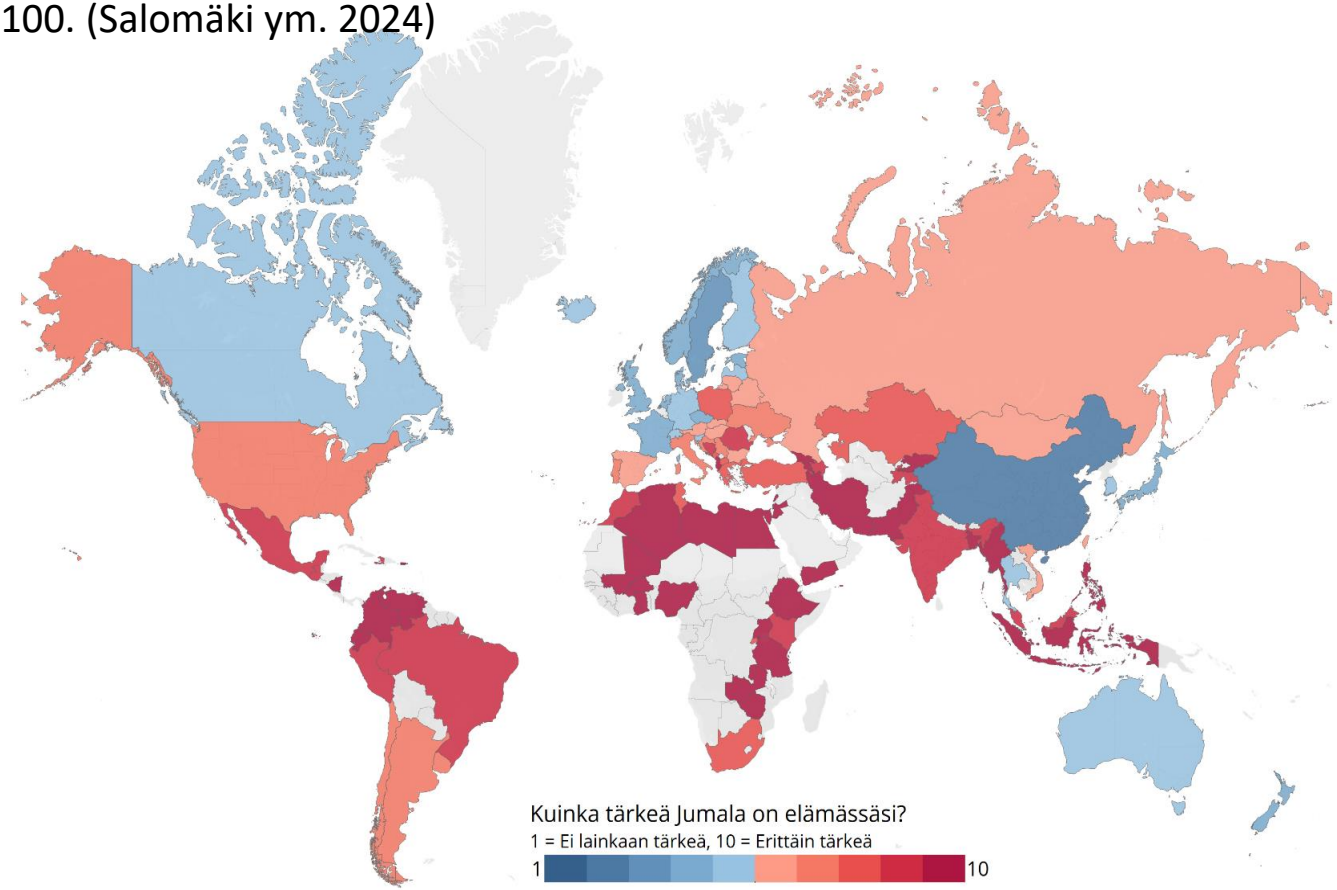
Kuvio 1. Inhimillisen kehityksen indeksin (2021) korrelaatiot Jumalan tärkeyden kanssa eri maissa viimeisimmän saatavissa olevan WVS tai EVS -arvokyselyn mukaan (2012–2022). EVS/WVS 2012–2022; UNDP 2022, N = 91. (Salomäki ym. 2024)

Kuvio 2. Muutos Jumalan tärkeydessä, keskiarvojen muutos ensimmäisen ja viimeisimmän mittauksen välillä. EVS/WVS 1981–2022. N = 76. (Salomäki ym. 2024)

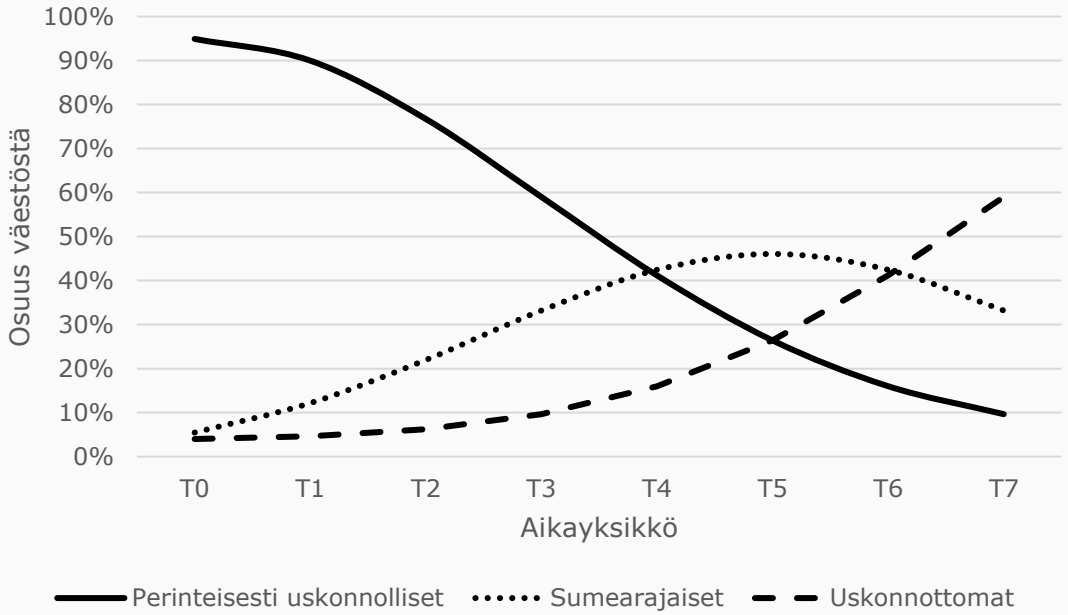
Kuvio 3. Jumalan tärkeys elämässä, maakohtainen keskiarvo asteikolla 1–10. EVS/WVS 2012–2022. N = 100. (Salomäki ym. 2024)

2. Katsomusten kirjo kasvaa – myös perinteiden sisällä

Teoria sekulaarista siirtymästä (Voas 2008; 2009)

Teoria ennustaa, että maallistumisen alkuvaiheessa perinteisen uskonnollisuuden ja täyden uskonnottomuuden välissä oleva ”sumearajainen uskonnollisuus” (*fuzzy fidelity*) lisääntyy.

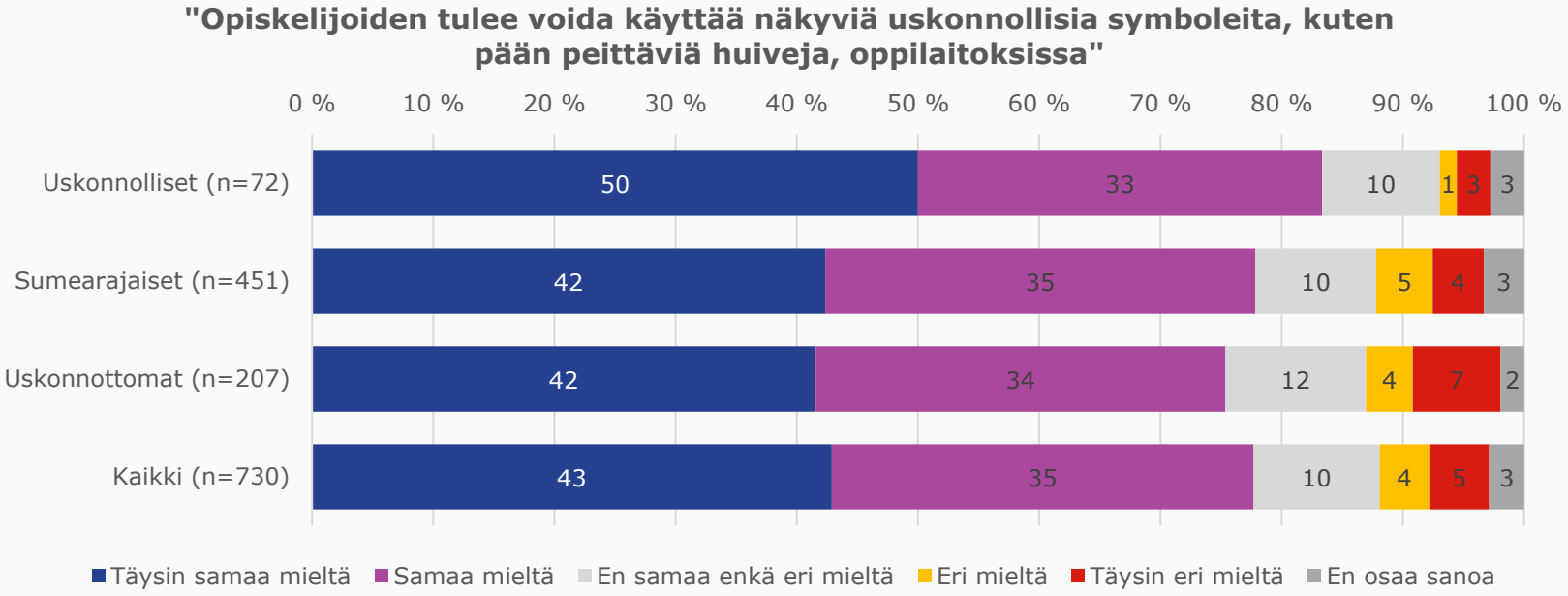
Globaalit katsomukselliset prototyypit YARG-hankkeen löydösten mukaan (Nynäs et al. 2022)

1. **Aktiiviset luottavaiset uskovat** (Active confident believers)
   - *Kuuluvat yhteisöön, uskovat Jumalaan ja harjoittavat yksityiselämässään.*
2. **Sitoutumattomat traditionalistit** (Noncommitted traditionalists)
   - *Arvostavat uskonnon kulttuurista ja yhteiskunnallista roolia, mutta eivät identifioidu uskonnollisiksi.*
3. **Henkisesti virittyneet** (Spiritually attuned)
   - *Tuntevat korkeamman todellisuuden läsnäolon itsessään ja maailmassa, mutta eivät tukeudu uskonnollisiin auktoriteetteihin, opinkappaleisiin tai yhteisöihin.*
4. **Irralliset liberaalit** (Disengaged liberals)
   - *Eivät identifioidu uskonnollisiksi, mutta saattavat joissakin erityistilanteissa harjoittaa uskontoa.*
5. **Sekulaarit humanistit** (Secular humanists)
   - *Ottavat selkeästi etäisyyttä kaikkiin uskonnollisiin uskomuksiin ja tapoihin.*

Nuorisobarometri 2023. Katsomuksellisiin pääryhmiin jakautuminen sukupuolen, iän, suuralueiden ja kuntaryhmityksen mukaan. (Ketola & Salomäki 2024)

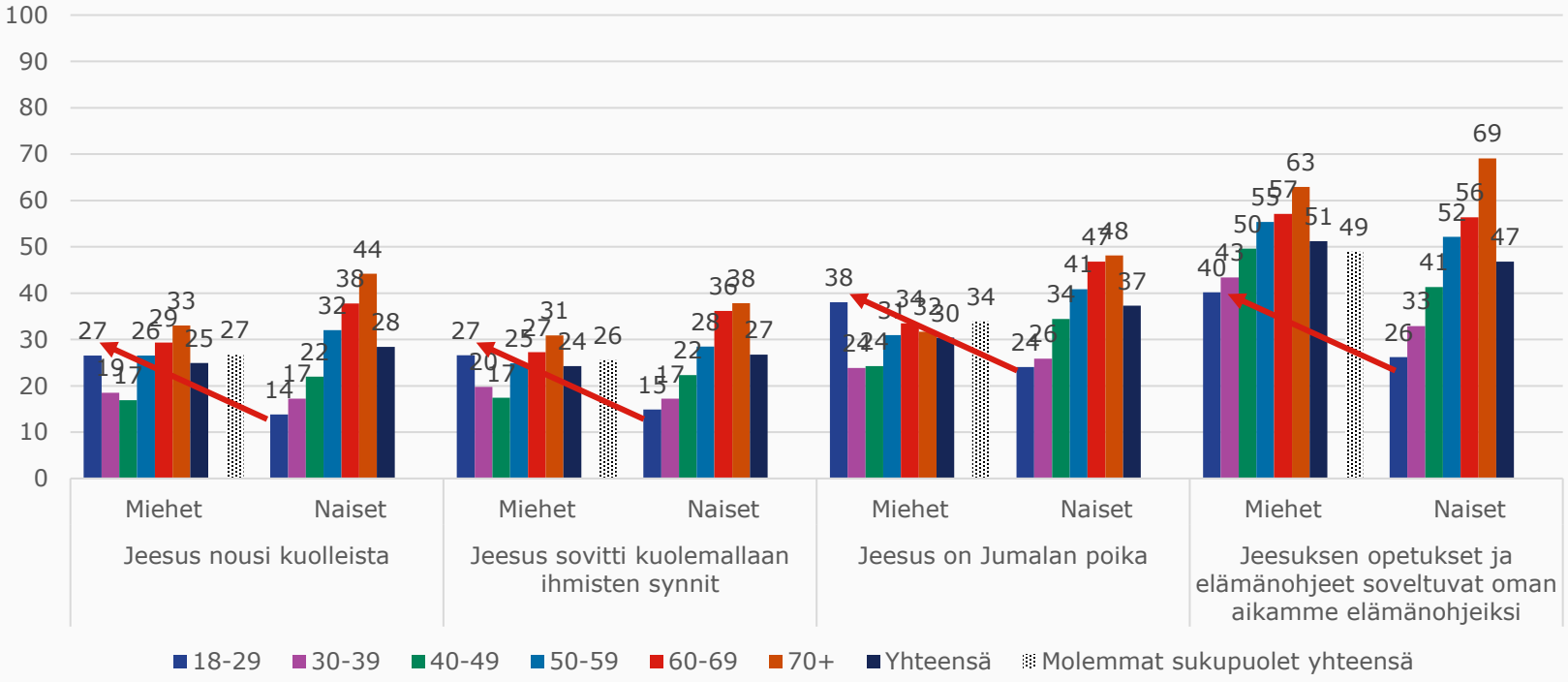
		Uskonnolliset	Sumearajaiset	Uskonnottomat	Kaikki	$N_{(wt)}$
Sukupuoli	Nainen	12,5	68,2	19,3	100,0	824
	Mies	10,2	67,0	22,8	100,0	869
	Muu	6,3	50,0	43,8	100,0	16
Ikä	15–19 v.	14,1	71,0	14,8	100,0	559
	20–24 v.	8,0	70,6	21,4	100,0	524
	25–29 v.	11,4	61,3	27,3	100,0	633
Suuralue	Helsinki-Uusimaa	9,6	66,8	23,5	100,0	570
	Etelä-Suomi	8,2	69,3	22,5	100,0	329
	Länsi-Suomi	14,1	65,8	20,2	100,0	441
	Pohjois- ja Itä-Suomi	13,0	68,2	18,8	100,0	377
Kuntaryhmä	PKS	9,4	66,6	24,0	100,0	425
	Kaupunkimaiset	11,5	66,2	22,3	100,0	893
	Taajaan asutut	11,3	70,7	18,0	100,0	222
	Maaseutumaiset	14,0	70,2	15,7	100,0	178
	Yhteensä	**11,2**	**67,3**	**21,5**	**100,0**	**1718**

Nuorisobarometri 2023. Suhtautuminen opiskelijan oikeuteen ilmaista uskontoa pukeutumisessaan katsomuksellisissa pääryhmissä, prosenttiosuudet (Ketola & Salomäki 2024)

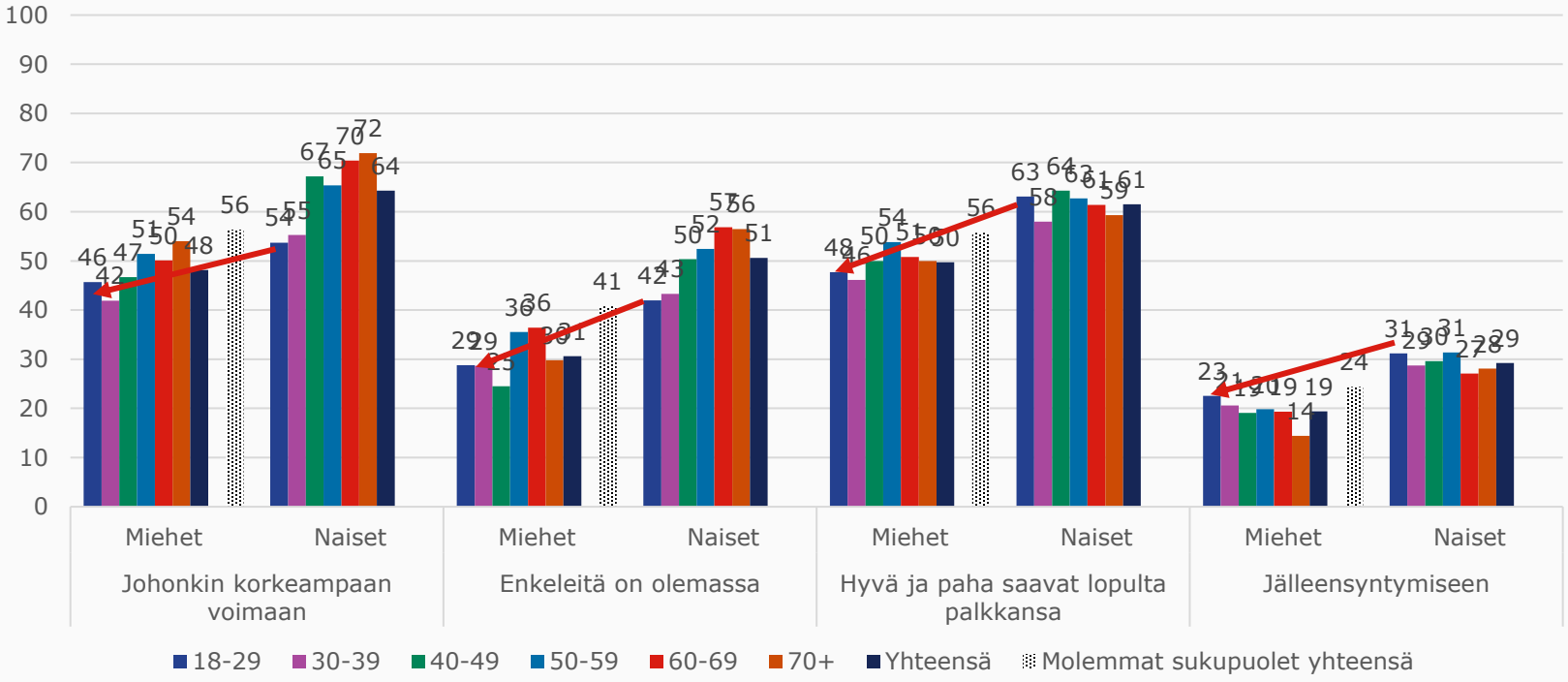

3. Miesten ja naisten uskonnollisuus eriytyy

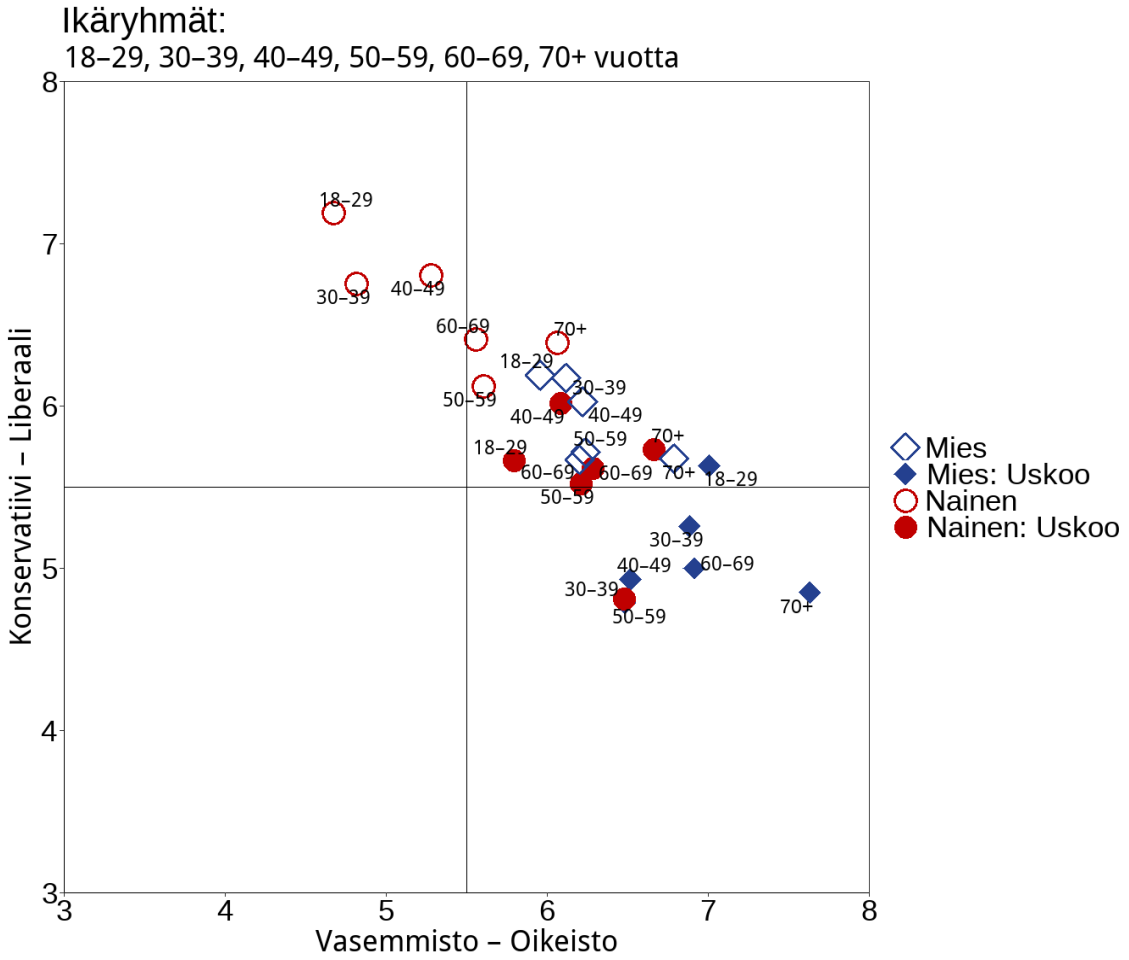
Kuvio 3.6 Suomalaisten usko Jeesusta koskeviin opetuksiin iän ja sukupuolen mukaan (uskoo vakaasti tai pitää todennäköisenä) (%). Gallup Ecclesiastica 2024, N = 4 146 - 4 157. (Salomäki ym. 2024)

Kuvio 3.7 Suomalaisten usko eräisiin uskonnollisiin uskomuksiin iän ja sukupuolen mukaan (uskoo vakaasti tai pitää todennäköisenä) (%). Gallup Ecclesiastica 2024, N = 4 146 - 4 157. (Salomäki ym. 2024)

Kuvio 3.8 Kristilliseen Jumalaan uskovien asemoituminen poliittiselle arvokartalle suhteessa muihin suomalaisiin iän ja sukupuolen mukaan (keskiarvot 10-portaisella asteikolla molemmilla muuttujilla). Gallup Ecclesiastica 2024, N = 3 645–3 668. (Salomäki ym. 2024)

4. Ilmastokriisi heijastuu uskontoihin kahtalaisin tavoin

Kristinusko

1988. Kirkkojen maailmanneuvosto (World Council of Churches) käynnisti ilmastonmuutosta koskevan ohjelmansa (Climate Change Program)

2008. Maailman evankelinen allianssi (WEA, World Evangelical Alliance): *Statement on the Care of Creation*.

2015. Paavi Franciscus julkaisee kiertokirjeen *Laudato Si' On Care of Our Common Home*.

2024. Luterilainen maailmanliitto (The Lutheran World Federation): *Climate Justice Advocacy Good Practices: From Local to Global Action*.

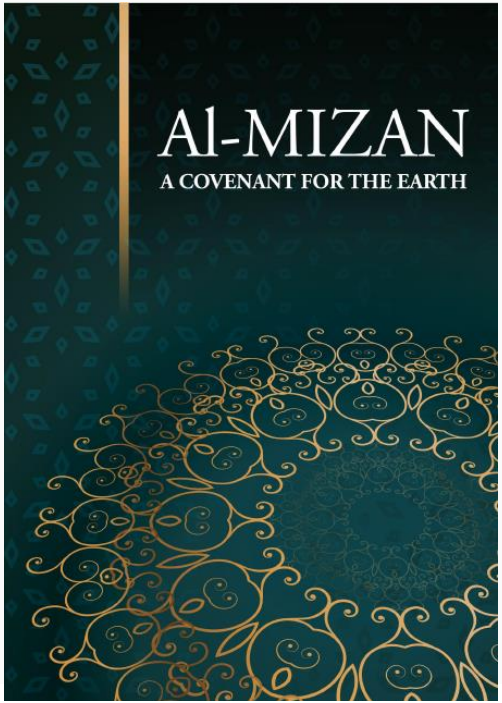
Esimerkkejä muista uskonnoista

1990. Dalai lama piti ensimmäisen ilmastoaiheisen puheensa Sarnathissa Intiassa.

2009/2015. *Time to Act is Now: A Buddhist Declaration on Climate Change.*

2002. *Islamic Declaration on Sustainable Development*, (YK:n huippukokouksen yhteydessä Johannesburgissa)

2024. *Al-Mizan. A Covenant For the Earth*. (Useiden organisaatioiden yhteistyönä)

Suomen ev.lut. kirkon ilmastotyö

2001. Seurakunnille myönnettävä ilmastodiplomi otetaan käyttöön.

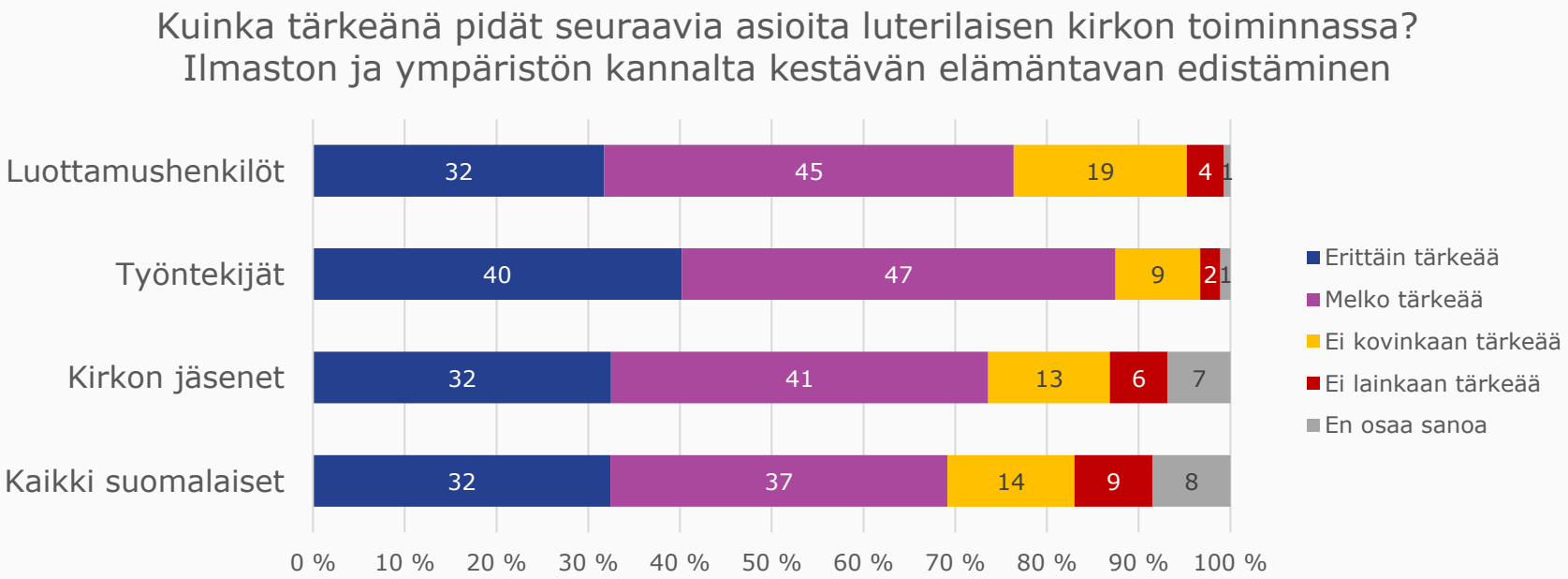
2008. Kirkon ensimmäinen ilmasto-ohjelma: *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus*.

2019. Energia- ja ilmastostrategia *Hiilineutraali kirkko 2030*. Tavoitteet:

- Vähennetään kiinteistöjen hiilidioksidipäästöjä
- Vähennetään toiminnan hiilidioksidipäästöjä
- Päästöt kompensoidaan
- Vaikuttamistyö
- Seurakunnat ja keskushallinto ovat sitoutuneita ilmastotyöhön

KIRKON YMPÄRISTÖ-DIPLOMI

Suomalaisten asenteet kirkon ilmasto- ja ympäristötyötä kohtaan
Gallup Ecclesiastica 2024, N = 4 162, Kirkon työntekijäkysely 2024, N = 1 347, Kirkon luottamushenkilökysely 2024, N = 571.

Transsendenssin ja immanenssin jännite on sisäänrakennettu uskontoihin

Uskontoja itseään haastaa sisäisesti niiden oma kaksikielinen kielenkäyttö, nimittäin niiden transsendenssin, valaistumisen ja pelastuksen kielet sekä niiden immanenssin, maan pyhyyden ja luonnon kunnioituksen kielet. (Tucker & Grim 2017, 10)

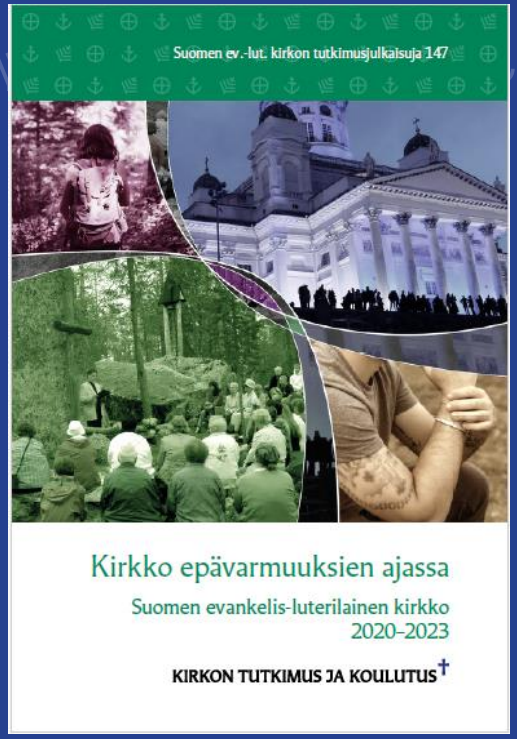
- Yhtäältä uskontoihin kuuluu transsendenssin kaipuu, valaistumisen tai tuonpuoleisen pelastuksen tavoittelu, jossa voidaan väheksyä tämänpuoleista elämää ja ihmisen mahdollisuuksia puuttua asioiden kulkuun.
- Toisaalta niihin kuuluu lähimmäisistä huolehtimisen, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, elämän kunnioittamisen ja luonnon varjelemisen kaltaisia ihanteita ja normeja, jotka koskevat elämää tässä ajassa.

Yhteenveto kehityskuluista

1. Maallistuminen etenee, mutta uskontojen kannattajamäärät jatkavat kasvuaan globaalilla tasolla.
2. Maallistumisprosessi voimistaa uskontoperinteiden sisäistä erilaistumista – ei pelkästään uskonnottomuutta.
3. Katsomusten kirjo kasvaa sekä uskontojen moninaisuuden lisääntyessä että uskontoperinteiden sisäisen moninaistumisen kautta.
4. Uskontojen ja katsomusten lisääntyneen vuorovaikutuksen myötä uskontojen yhteiskunnallinen merkitys kasvaa, kun moninaisuuden hallinta nousee politiikan asialistalle.
5. Arvojen polarisoituminen ja sukupuolittuneisuus saattaa eriyttää miesten ja naisten uskonnollisuuksia, mikä omalta osaltaan kasvattaa uskontoperinteiden sisäistä tulkintojen kirjoa.
6. Uskonnot reagoivat ilmastokriisiin paitsi keskenään erilaisista lähtökohdista, myös sisäisesti jännitteisillä tulkinnoilla; yleiskuva kuitenkin on, että ympäristökriisi vahvistaa uskontojen immanenttisia tulkintoja huolenpidosta, ympäristövastuusta ja elämän kunnioituksesta.

Yhteystiedot:

kimmo.ketola@evl.fi
p. +358(0)405701166
https://evl.fi/plus/kirkon-tutkimus/

KIRKON TUTKIMUS JA KOULUTUS